ULUSLARARASI
HRANT DİNK VAKFI
YAYINLARI

HRANT DİNK KİTAPLARI 2

HRANT DİNK

BU KÖŞEDEKİ ADAM

ULUSLARARASI HRANT DİNK VAKFI

Uluslararası Hrant Dink Vakfı, 2007 yılında yaşanan büyük acıdan sonra, benzer acıların yeniden yaşanmaması, Hrant Dink'in daha adil ve özgür bir dünyaya yönelik hayallerini, dilini ve yüreğini yaşatmak amacıyla kuruldu. Etnik, dini, kültürel ve cinsel tüm farklılıklarıyla herkes için demokrasi ve insan hakları talebi, Vakfın temel ilkesidir.
Vakıf, ifade özgürlüğünün alabildiğine kullanıldığı, tüm farklılıkların teşvik edilip yaşandığı, yaşatıldığı ve çoğaltıldığı bir düzen arzular. Toprağın değil, üzerinde yaşayanların değerinin bilindiği, geçmişe ve günümüze bakışımızda vicdanın ağır bastığı bir Türkiye ve dünya için çalışır. Uluslararası Hrant Dink Vakfı olarak 'uğruna yaşanası davamız', diyalog, barış ve empati kültürünün hâkim olduğu bir gelecektir.

© Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları

Halaskargazi Cad. Sebat Apt.
No 74/1 Osmanbey, Şişli
34371 İstanbul
0212 240 33 65
0212 240 33 94

Yayıma Hazırlayan
Karin Karakaşlı

Dizi Kitap Tasarımı
Myra, Rauf Kösemen

Kapak Tasarım ve Sayfa Düzeni
Sera Dink

Baskı
Punto Baskı Çözümleri
0212 231 30 68 (pbx)

Birinci baskı: Eylül 2009
İkinci baskı: Kasım 2009

ISBN 978-605-89900-1-2

BU KÖŞEDEKİ ADAM

HRANT DİNK

15 Eylül 1954'te Malatya'da doğdu. Ailesi 1961'de İstanbul'a göç etti. İki erkek kardeşi ile birlikte Gedikpaşa'daki Ermeni Protestan Kilisesi'nin yetimhanesine yerleştirildi. İlkokulu İncirdibi Ermeni Protestan İlkokulu'nda okudu, yazları ise okulun Tuzla'daki kampında geçirdi. Ortaokulu Kumkapı'daki Bezciyan, liseyi ise Üsküdar'daki Surp Haç Tıbrevank okulunda yatılı olarak okudu. Yetimhanede birlikte büyüdüğü Ermeni Varto aşiretinden Rakel Yağbasan ile evlendi, üç çocuğu oldu.

İstanbul Üniversitesi'nde zooloji ve felsefe eğitimi aldı. Eşiyle birlikte, kendileri gibi Anadolu'dan gelen kimsesiz ve yoksul çocukların yetiştiği Tuzla Ermeni Çocuk Kampı'nı yönetti. 1936 Beyannamesi gerekçesiyle, 1984'te mahkeme kararıyla kampa devlet tarafından el kondu. Bu dönemde, siyasal görüşleri nedeniyle üç kez gözaltına alındı ve tutuklandı.

90'lı yıllarda, İstanbul'da yayımlanan günlük Ermenice Marmara gazetesinde yazdı. 1996'da haftalık Agos gazetesini kurdu. Agos, Cumhuriyet döneminde Türkçe-Ermenice yayımlanan ilk gazete oldu. Gazetenin ana hedefleri, Türkiye Ermeni toplumunun anadilini bilmeyen kesimi ile dayanışmak, Türkiye Ermenilerinin sorunlarını dile getirerek geniş kamuoyunun desteğini almak ve Ermeni kültür ve tarihini Türkiye toplumu ile paylaşmaktı. Sol, muhalif kimliği ile dikkat çeken Agos, Türkiye Ermeni toplumunun kapalı yapısını eleştirdi, alternatif toplumsal projeler önerdi.

Hrant Dink, Yeni Binyıl ve Birgün gazetelerinde köşe yazıları yazdı. Türkiye ile Ermenistan arasında komşuluk ilişkilerinin gelişmesini, sınırın açılmasını, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin desteklenmesini ve 1915'te yaşananların iki halkın onurunu gözeten, empatik bir üslupla konuşulmasını savundu. 2004 yılında yazdığı bir yazı üzerine, sert üsluplu bir Genelkurmay bildirisine konu oldu, hakkında "Türklüğe hakaret" davaları açıldı, aksi yönde verilen bilirkişi raporuna rağmen 6 ay hapis cezası aldı ve basındaki kampanyalarla hedef haline getirildi. 19 Ocak 2007'de gazetesinin önünde ensesinden kurşunlanarak öldürüldü.

Cinayet davası, halen, Türkiye'deki adalet arayışının sembolü olarak sürmektedir.

BU KÖŞEDEKİ ADAM

HRANT DİNK

İÇİNDEKİLER

Bu köşedeki adam, 1
Önsöz
Üç yıldızlı adam, 3
Dokun! Demokratikleşirsin
Dokun! Demokratikleşirsin, 13
Pariluys Ey Güzel Yurdum, Pariluys Türkiyem
Pariluys, 19
Mekanik devlet... Dinamik birey, 22
Ha De Me, 24
Çarents'in Hikmet'i, 26
Bal nasıl toplanır?, 29
İçimiz-Dışımız, 31
Avcının imansızına..., 34
Kürtçemi istiyorum, 36
'Kuvayı Avrupa Hareketi', 38
Türkiyeli olmak, 41
Önüm arkam Sağ'ım Sol'um, 44
Yanıltan gerçek, 46
İlle de eşitlik, 48
Aslolan süreç, 50
Medzamor kapatılsın... Sınır açılsın, 53
Kadının adı: Duygu, 55
Kürt sorunu üzerine (2): Zihniyetimizin imla hataları, 58
Dindar değilimdir ama..., 61
Çağdaş yobazlar, 64
İçimiz-Dışımız (1), 67
İçimiz-Dışımız (2), 69
'Müslüman Türkiye' üzerine, 72

Ah şu tektipleştiremedikleriniz, 75
Ara çözümlerin tehlikesi, 78
Tek yol 'Bir arada yaşama' (1), 81
Tek yol 'Bir arada yaşama' (2), 83
Dünya Silahsız Kuvvetleri
'Renk körü'nden renkli sorular, 89
Dünya Silahsız Kuvvetleri, 91
Yön körlüğü, 94
Avrupa'nın ilk görevi, 97
Uğruna ölmeden, 100
Evrensel değerler anayasası, 102
Azınlık Olmanın Tadı
Yaşamın sürdürülebilirliği mi?, 107
'Aşkolsun', 110
Turşusunu kurmamak, 112
Hakkımı helal etmem, 114
İhbarım açıktır, 116
Ferman'ın dermanı, 118
Keşke sorulsa mıydı?, 121
Melek insansın da..., 123
Hocam'a sorular, 125
Farklılaşsak da fıkralaşsak, 128
Kimlik tünelimizin korsanları, 130
En ırkçı adam: Şapkacı Aram, 132
Lozan'ı bozanlara, 134
Haydi bastır Manastır, 137
6-7 Eylül'ün 50. yılında, 140
Rencide etmek istemezmiş!, 143
Sol'un sağ gözü, 146
Biraz dertleşsek mi?, 149
Cemaat mi, Toplum mu?
Düzeni sorgularken (2): Sivilleşmenin yanlış adresi, 153
Biz ve sivilleşme (2), 156
Sivilleşme üzerine (2), 159

23.5 Nisan
23.5 Nisan, 165
Tercih 'Tehcir' olunca..., 167
Açtırmayın kutuyu..., 169
Neye karşı çıkıyoruz?, 172
Ne istiyoruz?, 175
Az buz değiliz biz, 178
Ermenistan-Diaspora (4): Size birse bana üç, 180
Ermenistan-Diaspora (7): Tepe tepe kullanın, 183
Resmen psikolojik işkence, 186
İnkârdan ikrara..., 189
Kalanlar üzerinden, 192
90. yıl yazıları (1): Ruh halimdir, 194
Ermeni... Pabucu yarım, 196
Tarihi tarihçilere bırak(ma)mak, 198
Ahlak belge gerektirmiyor, 200
Usul hakkında (1), 203
Usul hakkında (2), 206
Komşumun çıkarları, 209
İnsan konuşa konuşa, 212
'Beni uzaklara götürüyorlar sevgili': 90. yıl anısına, 215
Sahnedeki Avrupa'ya
90. yılın anısına: Sahnedeki Avrupa'ya (1), 221
90. yılın anısına: Sahnedeki Avrupa'ya (2), 223
90. yılın anısına: Sahnedeki Avrupa'ya (3), 226
Alman usulü, 228
Diaspora: Anadolu'nun Dünya Hali
Define tarifi, 233
Diaspora'nın köyü (1), 236
Diaspora'nın köyü (2), 238
Ermenistan-Diaspora (2): Yeni kavramlara doğru, 241
Ermenistan-Diaspora (3): Diaspora kaplumbağaları, 243
Ermenistan-Diaspora (5): Acıyı sırtlayıp onurla taşımak, 245
Ermenistan-Diaspora (6): Himayelerinden kurtulmak, 248
Ermenistan-Diaspora (8): Diaspora Bakanlığı, 251

Ermeni Kimliği Üzerine
Ermeni kimliği üzerine (4): Pratik kimliğin teorisi, 257
Ermeni kimliği üzerine (5): Batı: Cennet ve Cehennem, 260
Ermeni kimliği üzerine (6): Ermeni'nin 'Türk'ü, 263
Ermeni kimliği üzerine (7): 'Türk'ten kurtulmak, 266
Ermeni kimliği üzerine (8): Ermenistan'la tanışmak, 268
Zorunlu bir ara saptama, 271
Lirik Yalnızlık
Lirik yalnızlık, 277
Sungur kardeşim..., 279
Bir kez daha anlatayım, 282
Kayıtsız kalmayın, 286
İyi ki varsınız, 289
Zorlu Yıla Başlarken, 292
Niçin hedef seçildim?, 295
Ruh halimin güvercin tedirginliği, 303
İbadetse eğer demokratlık
İbadetse eğer demokratlık, 313
Dizin, 316

BU KÖŞEDEKİ ADAM

Bu köşedeki adam 5 Nisan 1996'da bu köşedeki logosundan 'Birdirbir' diyerek başladı yazmaya. İkinci yıl 'İkidiriki' deyip, üçüncü yılını da 'Üçdürüç' ile tamamladı sonunda. Sırada 'Dörtte dört' demek vardı, lakin "Allahın hakkı üçtür" deyip diziyi bu noktada kesti işte. Niye kesti? Anlatayım.

***

Başlangıçta *Agos*'a üç ay, olmadı altı ay, daha sonra bir yıl gibi ömür biçenler herhalde hayal kırıklığına uğramışlardır. Bu köşedeki adam hiç unutmuyor, hakkında olumsuz yazı yazdığı kişinin telefonda kendisine "Ben sizin altı ay sonra boyunuzun ölçüsünü görürüm, kapatıldığınızda kaçacak delik arayacaksınız" dediği günü. Umursamadı bu gevezeleri. Doğru bildiği yolda gitti. O gün bugündür gazetenin yayın hayatını da kazasız belasız sürdürdü. Son olarak da bildiğiniz gibi, *Agos* DGM'de yargılandı ve beraat etti.

***

Bu köşedeki adam der ki, "DGM beraati *Agos*'un rüştünü ispat ettiği, diğer bir ifadeyle de iradesinin test edildiği en ciddi deneyimi oldu."

Bu köşedeki adam aslında bir yazar değil. Hele hele gazetecilikle üç yıl öncesine kadar uzaktan yakından bir ilgisi olmamıştır. Çok okumayı sevmekten başkaca bir iddiası yoktur. Dilbilgisi kurallarının ihlali, bozuk cümleler, en fazla tashih hataları hep onun yazısında olur. Genellikle konuştuğu gibi yazar, edebiyatçı yanı güçlü değildir. Ne yazarlığın tekniğini bilir, ne de bu mesleğin okulunu okumuştur. Kaptığı köşeye dikkat etmek bile bu konu-

daki iddiasızlığının bir ölçüsüdür; "Devam sayfasının köşe yazarı." Devam sayfası dediğiniz, ana sayfalardan artakalmış fazla yazıların sıkıştırıldığı sayfa değil midir? Her hafta yaptığı şey, sayfa sekreterinin yazı fazlalarını ve ilanları sayfaya yerleştirdikten sonra kendisine bıraktığı boş alanı kadar bir şeyler karalayarak doldurmaktan ibarettir. Sayfa sekreteri "İşte bu kadar yazacaksın" der, o da o hafta o kadarcık yarenleşir okurlarıyla. Yer kalmadığında yazı yazmadığı çok olmuştur.

***

Bu köşedeki adamın hali böyleyken logosunda kâh 'Birdirbir' oynaması, kafasına esince de logosuna 'Şapparig' oturtması normal karşılanmalıdır. Hani bir laf var ya, "Delidir ne yapsa yeridir" diye... E vallahi o laf bu köşedeki adam için edilmiştir. Oysa yazarlık ciddi iştir. Önce oturaklı bir köşe adı gerektirir. Şimdi de tutmuş 'Şapparig' diye anlamı belirsiz bir kelime türetmiş, getirip hinine oturtmuştur. Ama ne yapsın ki, bu garip lafı, bu garip kul kendi üretmemiştir. Ümit Kıvanç denen usta yakıştırmıştır. Onun da kabulüdür. 'Şapparig' ne midir?

***

Bu köşedeki adamı yakından tanıyanlar bilir, pervasızın tekidir. İnsanlarla ilişkisinde ölçüsüzdür. Sevdi mi kötü sever, sövdü mü kötü söver. Özellikle 'can' bildiği dostlarıyla karşılaşmasın, 'canı karpuz çekmiş Diyarbakırlı' gibi onlara sarılıp 'şapur şupur' öpmesi pervasızlığının çok önemli bir işaretidir. Orada birileri varmış, orası ciddi bir yermiş, ırgalamaz. Tüm köylülüğü ve 'cello'luğuyla, 'hemcins-karşı cins', demez şapur şupur öper. Bastırır göğsüne canlarını doyasıya... Hesapsızca.

Yaşça küçükleri ona *Ahparig* (Ağabey) diye hitap ederken, Ümit Kıvanç bu pervasızlığından ötürü 'Şapparig' der kendisine. İşte bu adam bundan böyle yine bildiğince, yine hesapsızca, sevdiklerini şap şap öpecek, dövüşeceklerine de şap şap sövecektir köşesinde. Şapparigce...

Hrant Dink
Agos, 2 Nisan 1999

ÖNSÖZ

ÜÇ YILDIZLI ADAM

KARİN KARAKAŞLI

Yazılarından oluşacak bir seçkiyi ilk düşündüğümüzde, Hrant yurtiçi ve dışında toplantıdan panele, konferanstan söyleşiye koşan günlerindeydi. Diaspora ile hararetli tartışmaları büyük ses getiriyor, yurtiçinde de özellikle Ermeni Sorunu konusunda sürekli televizyon programlarına davet ediliyordu. Bütün bu yoğunluktan artakalan zamanlarında hakkında açılan davalarda ifade vermeye gidiyor, gazetelerde aleyhindeki iftira yazılarına cevap ve tekzip yetiştiriyordu. Bu arada da sürekli ödül alıyordu. Öyle ki, bir ödül ve bir mahkeme celbi şeklinde seyreden trajikomik bir düzenimiz vardı.
Şimdi bu seçki en az ona, en çok bize lazım bir zamana denk geldi. Onun meramını anlamak için de, neden öldürüldüğünü algılamak için de yazıları karşımızda. İşin özü, sözünün kudretidir.

Onu ve sözünün kudretini herhalde en çok ikili yapısı anlatır: Hrant Dink, birbiriyle zıt kavramları, birbirine karşı duran tarafları kapsayabilen ender varlıklardandı. Korkmaktan korkmadığı için bu denli cesaretliydi. Hayattan damıttığı deneyimleri hayallere tahvil ettiği için bu denli ikna edici. Ve ne yazık ki bu denli ikna edici olduğu için de kimilerinin gözünde bu denli tehlikeli.

Seçkinin adını, onun bir yazısından hareketle *Bu Köşedeki Adam* koydum. Her anlamıyla okunmaya müsait bir ad... Köşesinden dimdik seslendi tam on bir yıl boyunca. Köşeye sıkıştırmaya yeltenenlere karşı daha da bir inatla.

Seçkideki bölüm başlıkları da onun yazılarından oluşuyor. Türkiye'ye,

Dünya'ya, Azınlıklara, Türkiye Ermeni toplumuna, Ermeni Meselesi'ne, Batı'ya, Diaspora'ya, Ermeni kimliğine bakışını gösteren yazılar bunlar. Kendi içlerinde kronolojik olarak ilerleseler de, kimi zaman bölümlerin başını ve sonunu tarihten bağımsız belirlemek gerekti. Son bölümse onun yalnızlaştırılma hikâyesi. Hrant Dink'e giden yolda bir de açıp, usulca örteceğiniz çerçeve yazılı kapı bıraktım. Helalleşmek mümkün olsun diye.

Hrant Dink başta *Agos* olmak üzere *Yeni Binyıl* ve *Birgün* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. Bu seçkide sadece bu üç gazetedeki köşe yazılarından örnekler var. Gerek seslendiği kesimleri, gerekse düşüncesini yoğunlaştırdığı meseleleri merkeze alan bu seçkinin oluşumunda, *Hrant* başlıklı biyografik çalışmasını yazan sevgili Tûba Çandar'ın bana büyük desteği oldu. Hrant Dink'in yaşamöyküsüne dair yazıları, tamamlanmakta olan bu kitaptan ses verecek bize. Dolayısıyla, elinizdeki seçki özellikle tezler üzerine yoğunlaşarak bu ortak süreci tamamlıyor. Tûba Çandar'a eşine az rastlanır bu yaratıcı işbirliği ve sevgi dolu varlığı için minnettarım.

Hrant yazılarını klavyeye pat pat vura vura yazardı. Zaten gözünüzün önüne geliyordur; bu denli coşkun, taşkın bir insanın sakin sakin yazı yazmasını beklemezsiniz. Bu pat pat darbelerin doruk noktasını ise paragrafları arasında kullandığı üç yıldızlar oluştururdu. Ben de bu havalı üç yıldızlarına çok gülerdim. O yüzden bu seçkiyi hazırlarken en çok o yıldızlara ağladım.

Hrant o üç yıldızların arasına söylenmesi en mümkünatsız gözüken hakikatleri koydu. Tekmil yüreğini, aklını ve samimiyetini koydu. Onun yazılarını okurken sanki size doğrudan sesleniyormuş gibi hissedersiniz. Hrant Dink kitlelere değil, bireylere konuşur. Yine tam da bu yüzden sloganların, tez ve antitezlerin ötesinde başlar onun dili. Sanılanın aksine, siyasi söylemini kavramlar üzerinden değil, eğitimini aldığı zooloji ve felsefe dallarının da etkisiyle, doğa kanunları ve evrensel mantık ile oluşturur. Tüm zorunlu göçleri, canlının yaşam alanından ayrılmasının vahşeti üzerinden açıklar. Canlı, yaşadığı çevreyle bütündür ne de olsa, ondan koparıldığı noktada yokluğa mahkûm edilmiş sayılır.

Hrant Dink dilini ve söylemini sorular üzerinden oluşturur. En entelektüel tartışmaların orta yerine bir çocuğun safça sorusunu fırlatıp herkesi şaşkına çevirir. Sloganlara onca karşı olmasından ötürü onları sorguya açar,

küçük oyunlarla içlerinin ne derece boş olduğunu sergiler ve çocuk mantığı karşısında nasıl da aciz kalabileceklerini kanıtlar. Bu noktada yazılarına kara mizah sızar ve krallar çırılçıplak kalır bir anda.

Hrant'ın dili en çok da Türk-Ermeni diyaloğu açısından benzersiz bir kazanımdı. Öncelikle Türkiye ve Ermenistan halklarının ya da Türk ve Diaspora kesimlerinin aracısız ve birbirlerinin onurunu karşılıklı gözeten bir üslupla konuşmaya başlamaları gerektiğini ifade ediyor ve kastettiği şeyi kendisi de bizzat uyguluyordu. Gerek Ermeni gerekse Türk milliyetçilerinin birbirlerinin şahinliğini meşru kılan ötekilik söylemine karşılık o, karşısındakini afallatan, bildik replikleri tekrarlayamaz hale getiren, soru sorduran, sonra bu sorulara kendi içinde cevap verdiren, en mahrem anıları anlattıran ve arındıran yepyeni bir dille ortaya çıktı. Dolayısıyla belki de ilk kez karşı taraflar değil, birbirlerinde yer ettikleri haliyle ortak belleklerini yeniden inşaya koyulmuş iki kadim halk hissi uyandı muhataplarında. Bu his zaten Anadolu gerçeğinin de ta kendisiydi.

Hrant Dink'in hayata, insanın kudretine, yaratılışın mucizevi düzenine, doğaya ve gelişime büyük bir inancı vardır. Yaptığı her işe, söylediği her söze bu inancı yansıtır. Protestan terbiyesiyle yetişmiş, Ermeni Apostolik Kilisesi'nin tarihsel rolü nedeniyle kurumun varlığını her zerresiyle savunmuş, sol mücadele yıllarında ise dine sorgulayıcı bakmayı ama inancı hep korumayı seçmiştir.

Agos her ne kadar ismen Hrant Dink'i var etmiş olsa da, Hrant Dink, *Agos*'tan çok fazlasıydı. Yazılarından da rahatlıkla anlaşılacağı üzere Hrant Dink gerçek bir radikaldi. Eleştirmenin kolaycılığına sığınmayarak "Kafadan atıyorum" ifadesiyle başlayan satırlar ya da konuşmalar boyu alternatifler üretti. O yüzden Hrant'ın yazılarını okumak, konuşmalarını dinlemek biraz da başka türlü bir dünya olasılığıyla tanışmaktır.

Siyasi mücadelesinin radikal yönünden Türkiye Ermeni toplumu da nasibini aldı. Makama saygıyı koruyarak Patrik uygulamalarının eleştirilebileceğini, Ermeni toplumunun dini bir cemaat olarak değil, bireylerden oluşan çağdaş bir toplum olarak yaşayabilmesi için yönetim mekanizmasında sivilleşmenin şart olduğunu savundu. Türkiyeli bir Ermeni olarak Ermeni Sorunu başta olmak üzere ülkenin tüm sıcak siyasi gelişmelerine balıklama dalmaksa

zaten başlı başına bir radikallikti. Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olabileceğine yönelik yayın, Hrant açısından, o acılı dönemde ölen Ermeniler kadar, din değiştirerek, evlat edinilerek ya da evlendirilerek sağ kalan Ermenilerin de bulunduğu gerçeğini konuşulur kılmak için bir vesileydi. Elbette Türkiye'de yayımlanan bir Ermeni gazetesi için radikal bir çıkıştı ama Hrant bu yayını bir gövde gösterisi ya da kör cesaret olarak değil, bir sorumluluk gereği yaptı. Sorunu kendi toprağına, kendi mecrasına, kendi taraflarına çekmek için Türkiye Ermenisi olarak yapması gerekenler olduğuna inanıyordu. Cüretinin esas kaynağı da bu bilinçten başka bir şey değildi. Dahası, başka türlüsünü yapmak elinden gelmiyordu. Gelse, halen sağ olurdu.

Hrant Dink ilk kez Ermeni olgusunu inkâr edilemeyecek bir gerçeklik olarak kendi bedeni ve kendi sesiyle sergiledi. Türkiye Ermeniliği ilk kez onunla bu denli görünür oldu. Konuşulması gereken tarihten öte, hakkıyla paylaşılması gereken bir bugün olduğunu da öğrendi Türkiye, çünkü Hrant'ın Ermeniliği bir noktasında saplanılıp kalınmış tarihe değil, omuz omuza ilerlenecek bir geleceğe yönelikti. Kendi tarihinde olanları herkesten iyi biliyor, acıyı sırtlıyor ama vizyonu, Ermenistan'ı ve Diaspora'yı da sürece dahil edecek şekilde ileriye yöneltiyordu.

Hrant'ın Ermeniliği Ermeni dünyası içerisinde yeni bir konuma talip oluşun da ifadesiydi. Genel olarak Türkiye Ermenilerinin 'korkmuş' bir kesim olduğunu düşünenlere o yepyeni bir Türkiye Ermenisi modeli sundu. Dahası, iddiasını en üst seviyeye taşıdı. Madem ki o kimliğinde doğrudan sorunun ta kendisi olan Türkiyeli ve Ermeni bileşenlerini taşıyordu, demek ki çözümün de ta kendisiydi. Ermeni dünyası bu sese ve duruşa bakakaldı.

Hrant Dink ülkenin her tür sıcak gündemine dair sözünü söylemeye ve eylemini gerçekleştirmeye de talipti. Bunu yaparken de sadece kitleleri değil, bizzat ülkenin aydın kesimini de etkiliyordu; çünkü kullandığı dil itibariyle halka çok yakındı ve Ermenilikten gelen ikincil kimliği ona, bir dış göz olma yetisi kazandırmıştı. Onun nezdinde demokrasi, emek verilerek üretilecek bir şeydi.

Kürt Sorunu, başörtüsü, Türkiye-AB ilişkileri, bölge dengeleri, Kafkasya, ABD'nin Ortadoğu politikası gibi sayısız konuya kendi deneyimlerinden

yola çıkarak katkı sundu, çünkü bu katılımı demokratlık ahlakının gereği olarak görüyordu.

Hrant'ın iş ve hayat ahlakı, her şeyi kendi mecrasında konuşmaktan yanaydı. O yüzden, sayısız fırsatı olmasına rağmen Türkiye Ermenilerinin sorunlarını hiçbir zaman Avrupa'ya şikâyet unsuru olarak taşımadı. Batı dünyasına Ermeni Sorunu'na ilişkin kendi tarihsel sorumluluğunu anımsatırken, geçmiş hatalarının telafisi olarak Ermenistan ile Türkiye'yi sınırları açık, ilişkileri normalleşmiş iki ülke kılacak ortak projelere dahil etmelerini önerdi. Yine ona göre Ermeni Sorunu ancak bilginin serbestçe dolaşımda olduğu, gerçek anlamda demokratikleşebilmiş bir toplumda layıkıyla ele alınabilirdi. Dolayısıyla, tarihe dair dıştan dayatmacı kanun tasarısı süreçleriyle aşırı milliyetçi kesimleri tetiklemek dışında bir sonuç sağlamak mümkün değildi. Tam da bu sebeple Hrant Dink tüm Avrupa ülkelerinin Türkiye'yi AB sürecine dahil etmeleri gerektiğini vurguladı hararetle. O her zaman için tabandan tavana yükselen ve iç dinamikleri hesaba katan taleplerin takipçisiydi ve ülkesinin demokratikleşmesinden öte hiçbir kaygısı yoktu. Yalnızca ve zorlama olarak, hele de dışardan dayatılacak ve bir tek azınlıkları içerecek kısır çözümlerin değil, ülkenin selameti ve herkes için tek çıkar yol olan, toplumun içinden üretilecek demokratikleşmenin talepkârı, yürekli bir Türkiye vatandaşıydı.

Onun yurtseverliği çok sınanmış bir sevdadır... Türkiyeli Ermeni kimliğini sıkıntıyla taşınan bir yük değil, gururla kuşanılmış bir ayrıcalık kılan Hrant, ülke dışında Türkiye gerçeğini anlatmaya çalışırken ülke içinde de değişimin zorunluluğunu göstermekten hiç vazgeçmedi. Düşüncenin ve ifadenin önündeki engellerin kalkmasını, tabu hiçbir konunun kalmamasını savundu.

O tüm bu yazıları yazar ve tabuları yıkarken yanındaydım. Varlığıyla öğrettiklerinden nasiplendim. Ve dönüştüm. Onun müdahaleci, tahakkümkâr karakterinden şu ya da bu ölçüde payını almış herkes için bu dönüştürülme duygusunun ortak olduğuna inanıyorum. Kimselerin sizin yapabileceğinize inanmadığı şeylerin müjdecisiydi o. Kendinizin bile farkında olmadığınız, içinizde saklı cevheri görendi. Ve o inandı diye yapardınız, yapabilirdiniz her şeyi. Aynı mantıkla ülkesine de inandı Hrant Dink. Türkiye'nin cennete dönüşebileceğine yürekten inandı ve hep bu uğurda çabaladı.

Ermeni toplumu içerisinde, ulusal ya da uluslararası düzeyde çatır çatır kavgasını veren Hrant Dink'le günlük hayattaki adamın birbirinden farkı yoktu. Tanınmaz kimliklere bürünmüyor, fikrine hiç katılmasanız da, fevri öfkesini kimi zaman itici de bulsanız samimiyeti ve doğallığıyla etkiliyordu. Çünkü özü sözü birdi. Cenazedeki yüzbinlerin en çok da bu kadar sahici bir insanın böylesine kalleşçe öldürülüşünün isyanı ile dolmuş olduğuna inanıyorum. Onu doğrudan tanımasalar da, ekranda gördükleri ve dinledikleri adamın kendilerine kardeş olduğunu hissetmişlerdi. Ve artık bu kardeşliğe çok geç kalmış olmalarına yanıyorlardı. Hrant Dink'ten bir tane daha olmayacaktı.

Hrant Dink en sert tartışmalardan bile kaçınmayan, doğru olduğuna inandığı şeyin kavgasını her ortamda sonuna kadar verebilen bir insandı. Gerek Türk gerekse Ermeni şahin kesimleriyle yüz yüze gelmekten hiçbir zaman çekinmedi. Ama Diaspora Ermenilerini kimliklerindeki Türk öfkesinden arınmaya çağıran yazısından cımbızlanan ve bağlamından koparılarak "Türk düşmanlığı" şeklinde radikal sağ basında sunulan aleyhindeki iftira kampanyası, onun siyasi mücadelesini isyana dönüştürdü. Artık bundan sonrası onun için bir onur mücadelesiydi. En çok da o zaman "Bir kez daha anlatayım" diyerek meram anlattı. Barış dili kurmak üzere çıktığı yolda 'Türk düşmanı' ilan edilmeyi Türkiyeliliğine olduğu kadar Ermeniliğine de hakaret sayıyordu. O, hiçbir kimliğini yekdiğerini aşağılamak üzerine kurmamıştı ki...

Gazetenin önünde sloganlar atıldığı, şahsına ve Ermenilere türlü çeşit hakaret ve tehdit savrulduğu günlerde o, bir yandan volta atarken "Çevre esnafa da ayıp oldu" demişti, kimselerin sahip çıkmadığı bir utancı da omuzlarına yüklenerek.

Devletlerin utanç duygusu olmaz. Devlet, mekanik ruhsuz bir mekanizmadır ama halkların utanç duygusu olur. Utanmak insana bahşedilmiş en önemli erdemlerden biridir. Onun aracılığıyla arınır, pırıl pırıl olursun. Hrant Dink'e reva görülen sondan insanlık adına, vicdan adına, adalet adına utanç duyabilen insanlar, onun hayal ettiği gibi bir dünyanın teminatıdır aynı zamanda.

Hrant bugün de pek çok şey öğretmeye devam ediyor. Onun ezbere öğ-

renilecek değil, devam ettirilecek ve uygulamaya geçirilecek sözleri var. Kimliğine her zamankinden fazla sahip çıkması gereken bir Türkiye Ermeni toplumu, demokratikleşmesi yolunda mücadelesine destek çıkılması gereken bir Türkiye, hakkıyla komşu ülke olması sağlanacak bir Ermenistan, "Biz dememiş miydik, bu ülke değişmez" kolaycılığına sığınmasına izin verilmeyecek, inançla ikna edilmesi şart bir Diaspora var. Sonra, tıpkı onun hep yaptığı gibi güle ağlaya söylenecek türküler, etrafında birleşilecek sofralar, kutlanacak doğumlar, düğünler, sırtlanacak ölümler var.

Hrant Dink'e kimse hiçbir zaman umut vermedi. O, umudun üretilen bir şey olduğuna inananlardandı. Yoksunluklarla başlamış bir hayatta kendini varedebileceğini, mücadelesiyle düzen değiştirebileceğini, geçmişin konuşulabileceğini, yasakçı yasaları değiştirecek bir zihniyet değişiminin mümkün olabileceğini, sınırın açılabileceğini, azınlıkların da çoğalabileceğini, Türkiye'nin AB süreci bahanesiyle alabildiğine demokratikleşebileceğini, sonra kâğıt kalemle işi bittiğinde günün birinde yeniden toprağını ekebileceğini, torunlarını büyütebileceğini, bu ülkede Hrant Dink oluşundan zerre taviz vermeden yaşayabileceğini umut etti. Beni de dahil etmiş olduğu bu umut, fiziksel ölümleri fersah fersah aşan, ezeli ve ebedi bir kudrete sahip.

Meğer o bir zamanlar kahkahalarla güldüğüm üç yıldız umut, onur ve sevgiymiş.

Üç yıldızlı adam bize umut, onur ve sevgi vermiş. En çok da sevgi.

Ne mutlu bize...

Haziran 2009

DOKUN! DEMOKRATİKLEŞİRSİN

DOKUN! DEMOKRATİKLEŞİRSİN

Kitabı Mukaddes insanın tanrısal kattan düşüşünü ve insanlaşma sürecini, yasaklanana dokunması ile başlatır. Dokunulması yasaklanan ağaçtan Havva'nın meyveyi koparıp Adem'e yedirmesiyle o vakit gözleri açılır, iyiyi ve kötüyü bilerek, kendilerinin çıplak olduğunu fark ederler ve incir yaprakları ile önlükler yaparak artık gizlenirler. Allah'ın gazabı korkunçtur! Kadını acı ile doğurmakla, erkeği de ömür boyu çalışmayla cezalandırır.

Daha sonra çoğalarak kalabalıklaşan insanoğlunun evrim süreci, insanlar arası sosyal ve siyasal ilişkilerin süreciyle atbaşı koşturur. Bu sürecin asıl açıklamasını ise tarih içinde ortaya çıkan sayısız yasaklarla, insanın bu yasaklara karşı mücadelesinde ve başkaldırısında aramak gerekir. Bu süreci irdeleyenlerin önüne çıkan ve hiç değişmeyen en temel gerçek ise yine "dokunulmaz" tabulardır. Yine hep bir şeylere dokunulamamış, yine hep birileri dokunulmaz kalmışlardır.

Gelin görün ki 21. yüzyılın başında Türkiyemizde siyasetçilerin dokunulmazlığı sorunu hâlâ gündem işgal etmekte.

***

Temiz toplum isteme sürecine girmiş olan ülkemizde bu dokunulmazlık zırhı, devletin bizzat kendisinin temizlenmesi önünde büyük engel teşkil ediyor. Hep birlikte izliyoruz gelişmeleri, konu artık kişilerin dokunulmazlığından çıkmış, devletin dokunulmazlığını tartışılır hale getirmiştir. Ne yargı dokunabiliyor bu dokunulmazlara, ne de devletin bir başka gücü.

Ama belli ki toplumun dokunulmazlara dokunma talebinin önünde artık durulamayacak. Bu hafta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekillerimiz hiç de alışık olmadıkları bir sınavla karşı karşıyalar. "Bize de dokunulsun" diye çok önemli bir özveride(!) bulunacak, oylama yapacaklar. Dokunulmazlıkların kalkması gerçekleşir mi? Sayısal dengelerin sürekli kaydığı bir mecliste "şıppadanak" gerçekleşebileceğini savunmak fazla iyimser bir beklenti. Ama şu gerçek var ki bugün olursa âlâ, olmazsa yarın, bir gün hem de çok yakın bir gün bu dokunulmazlıklar kaldırılacaktır. Kaldırılmalıdır.[1]

***

Laf dokunulmazlıktan açılmışken, konuyu birkaç satırla cemaat yaşantımıza aktarıp buradaki dokunulmazlıklara da biraz dokunmak gerekiyor. Cemaat yaşantımızda da bir kişiye, bir kuruma yapılan en ufak bir eleştiride aynı dokunulmaz tabuların işlediğini görmüyor muyuz? Sanıyorum cemaat içinde de artık dokunulmaz sayılan konuların üzerine gitmeli ve dokunulmamış hiçbir şeyi tabusal karanlığında bırakmamalıyız. Kendi adımıza, gücümüzün yettiğince bu tabulara dokunmaya çalışıyoruz. Bunun ne denli zor bir uğraş olduğunun bilincindeyiz. Biliyoruz ki eleştiri alışkanlığı olmayan bir toplumda böyle bir geleneği yerleştirmek hayli zor, ama bu çabamızı sonuna kadar sürdüreceğiz.

***

Niçin dokunmaktan korkmamalıyız?

Etolog* Desmond Morris, *Sevmek Dokunmaktır* adlı kitabında, gittikçe kalabalıklaşan dünyamızda nasıl birbirimize dokunamaz hale geldiğimizi ve bu "dokunulmazlığın" tehlikelerini anlatır. Bazen sırta indirilen dostça bir şaplağın ne kadar insani bir davranış olduğunu ve değer kazandığını uzun uzadıya anlatan Morris, bunun aslında sevginin göstergesi olduğunu savunurken şöyle der: "Dokunma en temel duyumuzdur – duyuların anası olarak adlandırılır. Ne yazık ki, üstelik fark etmeksizin, gittikçe daha az dokunur kişiler olmakta, gittikçe birbirimizden uzaklaşmaktayız."

---

1 1997 yılında 297 milletvekilinin imzasıyla Meclis Başkanlığı'na verilen, milletvekili dokunulmazlığına sınırlama getiren anayasa değişikliği önerisi, bu konudaki en geniş çaplı girişim olmasına rağmen Meclis'te yeterli oy sağlanamadığı için gerçekleşmedi.

Morris'in, dokunmayı ve dokunulmayı sevgiyle özdeşleştirmesine katılıyoruz. Ve eğer seviyorsanız... ama gerçekten seviyorsanız "Dokunun", "Dokunulmaktan da kaçınmayın" diyoruz:

"Korkmayın, dokunun! Demokratikleşirsiniz."

(*) Etoloji: Zooloji biliminin bir dalı, hayvanlara özgü davranışları gözler ve yorumlar.

Agos, 21 Kasım 1997